

פרשת "ויצא" - "לא נוכל, עד אשר יאספו כל העדרים" - קהילה של ערבות או של אורבות.

זאב (וה) פרידמן

בפרשתנו מתואר בפירוט יתר, המפגש המתרחש על יד הבאר, של יעקב עם קהילת הרועים.

"וַיֵּרָא וְהָיָה בָּאֵר בְּשָׂדֶה, וְהָיָה שָׁם שְׁלֹשָׁה עֶדְרֵי צֹאן רֹבְצִים. עָלֶיהָ כִּי מִן הַבָּאֵר הָהוּא, יִשְׁקוּ הָעֶדְרִים; וְהָאֵבֶן גְּדֹלָה, עַל פִּי הַבָּאֵר. וַיֹּאסְפוּ שָׁמָּה כָּל הָעֶדְרִים, וַיִּגְלְלוּ אֶת הָאֵבֶן מֵעַל פִּי הַבָּאֵר, וְהִשְׁקוּ, אֶת הַצֹּאן; וְהָשִׁיבוּ אֶת הָאֵבֶן עַל פִּי הַבָּאֵר, לְמַקְמָהּ. וַיֹּאמְרוּ לָהֶם יַעֲקֹב, אֲחֵי מֵאִין אַתֶּם; וַיֹּאמְרוּ, מִחֶרֶן אֲנַחְנוּ. וַיֹּאמְרוּ לָהֶם, הִיזְדַּעְתֶּם אֶת לָבֶן בֶּן נָחוֹר; וַיֹּאמְרוּ, יָדַעְנוּ. וַיֹּאמְרוּ לָהֶם, הֲשָׁלוֹם לָו; וַיֹּאמְרוּ שְׁלוֹם וְהָיָה רַחֵל בְּתוֹ, בָּאָה עִם הַצֹּאן. וַיֹּאמְרוּ, הֵן עוֹד הַיּוֹם גְּדוֹל לֹא עֵת, הָאֶסֶף הַמִּקְנֶה; הִשְׁקוּ הַצֹּאן, וּלְכוּ רְעוּ. וַיֹּאמְרוּ, לֹא נוֹכַל, עַד אֲשֶׁר יֹאסְפוּ כָּל הָעֶדְרִים, וַיִּגְלְלוּ אֶת הָאֵבֶן מֵעַל פִּי הַבָּאֵר; וְהִשְׁקִינוּ, הַצֹּאן." (בראשית, כט', ב'–ח').

המפגש והדיאלוג על יד הבאר, מתאר סיטואציה מאד לא ידידותית ומאד לא סימפטית, המתרחשת במרחב אנושי, הרווי אנרגיות שליליות מצד הרועים. הם עונים לשאלות יעקב האורח בקוצר רוח, בחוסר סבלנות ובארגוניות. האם כך יאה לקבל אורח זר? האם כבר נשכחה הכנסת האורחים של אברהם ושרה לשלושה אורחים זרים? האם כה מהר נשכחה הכנסת האורח הזר אליעזר, על ידי רבקה במתחם הבאר?

התמיהה הגדולה עוד יותר בהתנהגות הרועים, היא בעובדה שכולם באים ביחד ללא יוצא מן הכלל, לגול האבן מעל הבאר ולהשקות את עדריהם. מדוע כולם באים ביחד באותה נקודת זמן, לבצע פעולה כה פשוטה של הסרת האבן מעל פי הבאר? האם הייתה מחויבת המצאות פיזית של כל הרועים לגול את האבן? נניח שהאבן הייתה כה גדולה שדרשה המצאות פיזית של כל הרועים על מנת להסירה, הרי אפשר היה להניח מראש אבן כיסוי קטנה יותר על הבאר, שכל אימת שיגיע רועה בודד, יוכל לגול האבן, מבלי הצורך שכול חבריו הרועים, יגיעו תמיד כולם כאחד באותו זמן. אך מסתבר בפרשתנו שהרועים קבעו כללי משחק משלהם, בכך שהניחו מראש אבן גדולה, שרק כל חברי קהילת הרועים תוכל להסירה, כולם ביחד ובנקודת זמן אחת. מדוע?

רש"י הירש (הרב שמשון בן רפאל הירש 1808-1888) בפרשנות נפלאה, מנתח את הסיטואציה של התרבות הארגונית, הקהילתית והחברתית, של קהילת הרועים: "באר של ציבור יש לכסותה דרך כלל בכיסוי קל ונוח, לנוחיות הרבים הנזקקים לה. אולם כאן לא היו הבריות נותנים אמון זה בזה ועינו של האחד צרה בשל חברו, שמא חלילה ישאב האחד יותר מן השני. משום כך היה הכיסוי כה כבד. שרק במעמד כולם ובכוחות משותפים יכלו להגיע אל מי הבאר".

מדע הפסיכולוגיה והסוציולוגיה הארגונית והחברתית העשיר אותנו בספרות תאורטית ומחקרית, על חוסן ותרבות ארגונית וסוציומטרית של ארגונים וקהילות. בישראל פותח אף כלי מדעי לאבחון החוסן הקהילתי, על ידי צוות של 18 חוקרים משבעה מוסדות אקדמיים. הכלי קרוי CCRAM - Conjoint, Community Resiliency Assessment Measure. הצורך בחקר החוסן הקהילתי ומדידתו בישראל, נבע ממצבי החירום, ממלחמת לבנון השנייה ועד לצוק איתן. הכלי איפשר לאבחן פערים בין קהילות וישובים, בכל הקשור לחוסן קהילתי, עמידות והתמודדות, במצבי חירום ומשבר. מחקרים (Norris et al., 2008, Leykin D. et al. 2013) מלמדים כי חוסן קהילתי ותרבות קהילתית מאופיינים בפרמטרים הבאים: באמון במנהיגות, ביעילות ובפעילות קולקטיבית של "כולנו רקמה אנושית אחת", בקשר בהשתייכות ובמחויבות לקהילה, במוכנות לסיוע, ביכולת של קהילה לשיתוף פעולה פנימי וחיצוני, ביכולת לסיוע הדדי - "כולם בעד אחד ואחד בעד כולם", בקשרים ובתקשורת בין חברי הקהילה, באמון החברתי, ביחסים הטובים בין החברים. ביכולת של קהילה לגייס ולתעל משאבים, בתמיכה בצרכים ייחודיים ובאנשים הנמצאים במצב נזקקות, ברוח הקהילה – באמונה ביכולת, במשמעות ובתקווה.

דומה שקהילת הרועים בפרשתנו, איננה עונה על הפרמטרים המאפיינים את החוסן הקהילתי.

קהילת הרועים בפרשתנו סובלת כנראה מפתולוגיה קהילתית, המאופיינת בחוסר אמון, ניכור, ותחרותיות, בין חבריה. קהילת הרועים מאופיינת בתסמונת DNA. חברתי אנושי פגום, של

אינדוידואליזם, הדוניזם, בעיות אגו, חוסר פרגון, מתחים בין אישיים, **העדר ערבות הדדית** ו**סולידריות בין חבריה וחוסן קהילתי ירוד**. לא פלא שהרועים מאד לא נעימים בלשון המעטה, במפגש עם יעקב האורח הזר. הם לא נוהגים בו מידה ראויה של הכנסת אורחים. הרועים נעדרים תודעת שירות כלפי אדם זר הנקלע למקום חדש וזקוק למידע מאד בסיסי להמשך דרכו. כך הם נוהגים בקוצר רוח ובחוסר סובלנות וסבלנות בדיאלוג הלאקוני עם יעקב. הם עונים כלאחר יד ורק כדי לצאת לידי חובה, לשאלותיו של יעקב: "וַיֹּאמֶר לָהֶם יַעֲקֹב, **אֲחִי מַאִין אַתֶּם; וַיֹּאמְרוּ, מִחֶרֶן אֲנַחְנוּ. וַיֹּאמֶר לָהֶם, הֲיִדְעֶתֶם אֶת-לָבָן בֶּן-נָחוֹר; וַיֹּאמְרוּ, יָדַעְנוּ. וַיֹּאמֶר לָהֶם, הֲשָׁלוֹם לּוֹ; וַיֹּאמְרוּ שָׁלוֹם**".

סיטואציה שונה לחלוטין של מפגש קבלת פנים לאורחים חדשים מתקיים בעלייה לרגל לירושלים, כפי שמתארת המשנה **במסכת ביכורים, פרק ג' משנה ג'**: "הגיעו קרוב לירושלים, שלחו לפניכם [=שליחים, להודיע על בואם] ועיטרו את ביכוריהם [=שמו את הפירות היפים למעלה כדי לקשט]. הפחות, הסגנים והגזברים [של בית המקדש] יצאו לקראתם... וכל בעלי אומניות [=בעלי מלאכה] שבירושלים עומדים לפנייהם ושואלים בשלומם: "אחינו אנשי מקום פלוני, באתם לשלום".

עד כמה עומק ההבדל בין קהילת הרועים במפגשה עם יעקב על יד באר המים, לבין קהילת העיר ירושלים במפגשה עם האורחים עולי הרגל.

במערכות יחסים אנושית הכול מתחיל ונגמר באנשים. הכול אישי. או כמו שנוהגים לומר: "people to people", או הכול לא אישי אלא רק פרסונלי.

עוזי ברעם לשעבר ח"כ ושר ממפלגת העבודה, כתב מאמר בעיתון "הארץ" מיום 30.11.16 תחת הכותרת: "**גם לחילונים דרושה עמונה**": "אחותי דרורה נפטרה לפני שבוע ממחלה שהסתבכה. היא הייתה אחות צעירה שחזרה בתשובה וקבעה את מושבה בבית אל.... כאשר הבאנו את דרורה למנוחת עולמים בבית העלמין המקומי, התבוננתי בקהל שהתכנס במבואה הרחבה. בשעה שספדתי לה הביטו בי תושבי בית אל בעיניים טובות, כעל אורח שאינו נוטה ללון, שמדבר על חברתם ליישוב. הם נראו גאים בדיאלוג שנוצר בינינו.... בישיבת שבעה יש ממד מפויס שמשפיע על האינטראקציה בין הבאים לבין היושבים... יותר מכל התרשמתי מהשלווה שהם עוטים. לא שלווה ניצחון, אלא שלווה של אמונה בדרך. הנשים הן מופת לעזרה הדדית ולנתינה... ראיתי אותם מקרוב והסתכלתי בכוחם האנושי והחברתי.... אודה ולא אבוש: האינטראקציה הישירה עם חבריה של אחותי הותירה בי חותם". הנה לנו סוג של חווית מפגש בעל עצימות חיובית בין אנשים שבממד מסוים "זרים" זה לזה, שלמרות "הזרות" האידאולוגית וההשקפתית, מתקיים מרחב ראוי של הכנסת אורחים, על יד באר השבעה של בית אל, כפי שעוזי ברעם מיטיב לתארו.

אני נוהג מידי פעם לספר את סיפוריה של קהילה יהודית עניה שהתקנאה בקהילה העשירה השכנה לה, שידעה לחגוג בשמחה את שמחת תורה, בקידוש ויין. אדם חכם השיא עצה לקהילה שידעה מחסור, שתציב בבית הכנסת, חבית יין ריקה וכל אחד מחברי הקהילה יתבקש במהלך השנה למלא את החבית בכוס יין אחת. הנה ניגש לו האדם הראשון למלא את חובתו, אבל הוא אומר לעצמו, מה יקרה רע אם אמלא החבית בכוס של מים, שהרי כוס אחת של מים תימלא בתוך עשרות כוסות היין שימלאו חברי הקהילה. כך חלפה לה השנה ובמועד קידוש שמחת התורה, ניגש הראשון למזוג לכוסו יין מהחבית, אך במקום יין נמזגו מים.

הנה לנו דוגמא נוספת לקהילה המאופיינת בתרבות קהילתית פתולוגית של העדר חוסן קהילתי, סולידריות וערבות הדדית. של קהילה הנעדרת אחריות של חבריה לכלל הקהילה.

התסמונת של קהילה עם אפיון של אורבות ולא ערבות, מוצגת בסרט "דונוויל" משנת 2003. הסרט מתאר אישה בשם גרייס הנמלטת מהמאפיה ומחפשת מסתור בעיירה קטנה בשם דונוויל, בהרי הרוקיס שבארה"ב. הסרט מתאר קהילה צבועה, של אורבות בין חבריה, של אדם לאדם זאב, שנוהגת באכזריות באורחת זרה שנמלטת מהמאפיה ומבקשת מקלט בקהילתם, שמתגלה כקהילה סדומית.

הרב פרופ' יונתן זקס, בפרשנותו לפרשת "ויצא", מתאר את היהדות **כדת של אהבה** - "ואהבת לרעך כמוך", "ואהבתם את הגר, כי גרים הייתם בארץ מצרים" (ויקרא, יח', דברים, י', יט') והוא כותב: "חכמי תורת המשחקים קוראים לזה: **"אלטרואיזם הדדי"** נהג באחרים כפי שאתה רוצה שינהגו בך, או בניסוחו של הלל הזקן: "מה ששנוא עליך אל תעשה לחברך". זוהי האסטרטגיה הטובה ביותר להישרדותה של כל קבוצה וקהילה. אבל היהדות היא גם דת של צדק ומוסר. אלברט איינשטיין דיבר על "האהבה הכמעט קנאית לצדק". אהבה אינה מספיקה. אי אפשר לבנות משפחה ועל אחת כמה וכמה חברה, על אהבה לבדה. נדרש גם צדק. האהבה משוחזרת, הצדק נקי כפיים. האהבה פרטיקולרית, הצדק אוניברסלי. האהבה מופנית לאדם זה ולא לאחר ואילו הצדק שווה לכול. על המתח הזה שבין אהבה וצדק נוצר עיקר חינו המוסריים. לא מקרה הוא שזה נושאם של רבים מסיפורי ספר בראשית. הספר הזה עוסק באנשים וביחסים ביניהם. הצדק בלי האהבה הוא צחית. האהבה שאין עימה צדק עושה עוול".

קהילת הרועים בפרשתנו, כנראה נעדרת אהבה בין חבריה, אך גם נעדרת תשתית של צדק ואלטרואיזם הדדי.

המהפכה הצרפתית חרטה על דגל 3 הצבעים, 3 עקרונות: **חירות, שוויון ואחוה**.

קהילת הרועים על יד הבאר בפרשתנו, איננה יכולה להיות גאה בדיגלה, הנעדר 3 צבעים של: חירות, שוויון ואחוה, בין חבריה.

קהילה הרועים בפרשתנו מייצרת לעצמה כללי משחק אבנורמליים, כדוגמת הנחת האבן הכבדה על פי הבאר, זאת על מנת לשרוד. לא פלא שכך קהילת הרועים "קולטת" את יעקב הזר והאחר. קהילה כזאת, יש צורך לשקם ולבנות מהשורש, **ממצב של "אורבות קהילתית" שאחד אורב לשני, למצב של "ערבות קהילתית", שאחד ערב לשני.**

יעקב אבינו הוא מהגר העבודה הראשון, בארץ זרה. קהילת הרועים ואחר כך בקהילת לבן הארמי, יעקב מהגר העבודה - העובד הזר, אינו נקלט כפי שמצופה היה. תורתנו הקדושה מזכירה ב 36 מקומות את החובה היהודית כיצד לנהוג "בגר ותושב" שבקרבו. הזיכרון הקולקטיבי היסטורי של העם היהודי, יודע לספר לנו, כיצד נהגו בנו בני המקום בגלויות השונות והתייחסו אלינו, כפי שהגדיר זאת יהודה לייב פינסקר (1821-1891) ממנהיגי הציונות בספרו - "אוטואמנציפציה" (1882): "היהודים בגולה בעיני הגויים, הם כמו המתים בארץ החיים". ברוך ד' אנו חיים כיום במדינת ישראל - יהודית ודמוקרטית. מוטלת עלינו החובה הקדושה, לנהוג כראוי בגר ותושב שבקרבו, בעובד הזר ומהגר העבודה שבקרבו.

הבאר בפרשתנו קוראת לקהילת הרועים וגם לנו, לנהוג בערבות הדדית ולא באורבות הדדית ולאמץ את שירה של רחל (1890-1931): **"בטרים אתה הליל - בואו בואו הכול. מאמץ מאוחד עקשני וער, של אלף זרועות. האומנם יבצר לגול את האבן מפי הבאר"**.